

Amsterdam University of Applied Sciences

De betekenis van het jongerenwerk voor preventie

Metz, Judith

Published in:
Mens en Maatschappij

DOI:
[10.5117/MEM2020.2.003.METZ](https://doi.org/10.5117/MEM2020.2.003.METZ)

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Metz, J. (2020). De betekenis van het jongerenwerk voor preventie: Een stand van zaken. *Mens en Maatschappij*, 95(2), 113-131. <https://doi.org/10.5117/MEM2020.2.003.METZ>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <http://www.hva.nl/bibliotheek/contact/contactformulier/contact.html>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De betekenis van het jongerenwerk voor preventie

Een stand van zaken

Judith Metz

MEM 95 (2): 113–131

DOI: 10.5117/MEM2020.2.003.METZ

Summary

The relevance of professional youth work for prevention

Professional youth work is one of the social work professions. Dutch municipalities need insight into the contribution of professional youth work to prevention and reduction of youth care. In this paper we analyze data collected between 2011-2015 on the functioning and results of four classic youth work methods: 'Group work', 'Detached Youth Work', 'Information and Advice' and 'Counselling Services'. The studies were explorative and have been analyzed with descriptive statistics. We conclude that the contribution of professional youth work can be: (1) to form an alternative for a significant other and/or positive peer groups in the neighborhood; (2) to strengthen the self-awareness and forethought of young people; (3) to strengthen the societal and economic participation of young people; and (4) to target institutions. Effect-research is needed to determine the actual contribution.

Keywords: professional youth work, prevention

1 Inleiding

Sinds de invoering van de Jeugdwet in 2015 zijn gemeenten verantwoordelijk voor preventieve voorzieningen en de jeugdhulp. De verwachting is dat met deze transitie het lokale jeugdbeleid en de daaronder vallende voorzieningen effectiever en efficiënter kunnen worden. Meer specifiek verplicht de Jeugdwet gemeenten om te sturen op: 1) meer preventie en uitgaan van eigen verantwoordelijkheid en eigen mogelijkheden van jongeren en hun

ouders, met inzet van hun sociale netwerk; 2) het demedicaliseren, ontzorgen en normaliseren van de jeugdsector en 3) sneller de juiste hulp op maat bieden om zo dure gespecialiseerde hulp te verminderen (in beleidstermen wordt dit aangeduid als ‘transformatiedoelen’). Vier jaar na invoering van de Jeugdwet is de druk op de jeugdhulp verder toegenomen: het aantal jongeren dat (intensieve) hulp nodig heeft is gestegen, de wachttijd voor hulp is langer geworden en twee op de drie gemeenten komen geld tekort voor jeugdzorg (NRC, 15.5.19). Om de zogenaamde transformatiedoelen uiteindelijk wel te realiseren krijgen gemeenten nogmaals de aanbeveling meer te investeren in preventieve voorzieningen zoals het jongerenwerk. Dit in de verwachting dat het versterken van de persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke participatie van jongeren en het tijdiger bijstaan bij (sociale) problemen resulteren in kostenbesparing (Friele e.a. 2018; Peeters, 2015, Janssens, 2019).

Het jongerenwerk is een van de sociaalwerkberoepen dat in veel Nederlandse gemeenten naast onderwijs en kinderopvang onderdeel is van de pedagogische basisvoorzieningen. Jongerenwerk richt zich op de begeleiding van jongeren in de leeftijd van 10-23 jaar die steun nodig hebben bij het volwassen worden in de samenleving (Metz, 2011; Metz, 2013) en is aanwezig in stadscentra, kwetsbare buurten en kleine kernen, Gemiddeld bereikt het jongerenwerk 10-20 procent van de jongeren die qua leeftijd, opleidingsniveau en etniciteit een afspiegeling zijn van de omgeving, waarbij meisjes, tenzij er apart meidenwerk is, ondervertegenwoordigd zijn. Binnen het jongerenwerk worden drie subdoelgroepen onderscheiden: (1) jongeren met wie het goed gaat; (2) jongeren met beginnende of lichte problemen en (3) jongeren met zware of meervoudige problemen (Koops et al., 2013; Sonneveld & Metz, 2015).

Gemeenten willen wel meer investeren in collectieve preventieve voorzieningen zoals het jongerenwerk, maar twijfels over het effect daarvan houden gemeenten tegen. Uit een recente inventarisatie (De Meere & Stoutjesdijk, 2019) blijkt dat het jongerenwerk in de afgelopen tien jaar qua omvang niet is gegroeid. Wetenschappelijk bewijs van het effect van collectieve preventieve voorzieningen is schaars. Voor zover er inzicht is in de eventuele resultaten van het jongerenwerk, bestaat dit uit de beschrijving en onderbouwing van individuele jongerenwerkmethodieken met praktijkkennis, beschrijvend onderzoek en theorie (Koops, Metz, & Sonneveld, 2013; Koops, Metz, & Sonneveld, 2014; Sonneveld & Metz, 2015; Rumping et al 2017). Effectonderzoek naar jongerenwerk (methodieken) ontbreekt, ook internationaal. Het gevolg is dat onbekend is wat de bijdrage is van het professionele jongerenwerk aan het versterken van de

eigen verantwoordelijkheid en mogelijkheden van jongeren en hun omgeving, aan het normaliseren, demedicaliseren en ontzorgen en aan het eerder de juiste hulp op maat bieden, om zo het beroep op duurdere zorg te verminderen.

In dit artikel beogen wij inzichtelijk te maken wat de potentiële bijdrage van het professionele jongerenwerk zou kunnen zijn. Dit door de uitkomsten van praktijkgericht onderzoek naar de specifieke methodieken Groepswerk, Ambulant Jongerenwerk, Informatie & Advies en Individuele Begeleiding te interpreteren vanuit de relevantie voor de zogenaamde transformatiedoelen. Het artikel opent met een beschrijving van het professionele jongerenwerk. Vervolgens wordt in data en methoden toegelicht hoe de primaire data zijn verzameld en voor dit artikel zijn geanalyseerd. In de paragraaf 'Bevindingen' wordt voor drie transformatiedoelen op een rij gezet wat de aanwijzingen zijn voor de eventuele bijdrage van het jongerenwerk aan dat specifieke doel. Het artikel sluit af met een beknopte reflectie op de uitkomsten.

2 Professioneel jongerenwerk

Professioneel jongerenwerk bestaat uit een divers aanbod van activiteiten, onderwerpen en voorzieningen op straat, in winkelcentra, sportaccommodaties, buurthuizen, scholen of productiehuizen (culturele voorzieningen voor de podiumkunsten), online of in specifieke jongerencentra. Het biedt jongeren plekken om elkaar te ontmoeten, exploratieruimte, activiteiten op het terrein van *urban culture* en sport, de kans om te leren, informatie en advies, praktische hulp en individuele begeleiding. Jongerenwerkers houden zich bezig met contact maken, signaleren, motiveren, opvoeden, activeren en toeleiden; ze werken daarin samen met ouders, school, jeugdhulp, wijkteams en politie. De grote variëteit is het resultaat van verschillen in gemeentelijke opdrachten, in geografie (stad-platteland), in behoeften, dromen en leefomstandigheden van jongeren en in maatschappelijke ontwikkelingen.

Met een combinatie van de methodieken Ambulant Jongerenwerk, Groepswerk, Informatie & Advies en Individuele Begeleiding zou het jongerenwerk mogelijk een bijdrage kunnen leveren aan het realiseren van de zogenaamde transformatiedoelen. Groepswerk is een methodiek die jongerenwerkers inzetten 'om interacties en processen binnen een groep te beïnvloeden met de bedoeling bij te dragen aan de ontwikkeling van zowel de groep als geheel als van de individuele leden van de groep' (Sonneveld

& Metz, 2015,15). Het is een generieke methodiek, omdat specifieke focus, doelgroep en problematiek per groepswerkactiviteit kunnen verschillen. Inloopactiviteiten, spontane bijeenkomsten met groepen op straat en kookclubs zijn voorbeelden waarin jongerenwerkers groepswerk toepassen. De duur en periode van groepswerk kunnen variëren van een structurele wekelijkse groepsactiviteit tot een eenmalige activiteit. De methodiek Ambulant Jongerenwerk wordt ingezet om contact te zoeken met (kwetsbare) jongeren op plekken waarin zij hun (vrije) tijd doorbrengen, zoals op straat, cafés of sportvelden. Vanuit dit contact bouwen jongerenwerkers een betekenisvolle band op met jongeren, signaleren problemen en behoeften en bieden jongeren perspectief. Indien gewenst leiden zij jongeren door naar andere voorzieningen, zoals vrijetijdsbesteding in de buurt, school, sociale wijkteams of specialistische hulp- en dienstverlening (Koops e.a. 2013). Jongerenwerkers passen de methodiek Informatie & Advies toe, zodra zij signaleren dat jongeren behoefte hieraan hebben. Dit kan zijn in het contact met jongeren op straat, in het jongeren centrum of tijdens schoolpauzes. 'Het omvat alle onderwerpen die jongeren aangaan en interesseren en heeft de vorm van verschillende activiteiten: informele gesprekjes, folders, social media, websites, voorlichting, film, thema-avonden, peer-counseling, theater en doorverwijzen. Inzet van Informatie en Advies is dat jongeren toegang krijgen tot alle informatie die voor hen van belang is en het vermogen ontwikkelen om die informatie te analyseren en te gebruiken' (Metz e.a., 2017,23). Individuele Begeleiding verwijst naar het type jongerenwerk waarin jongerenwerkers een-op-een contact hebben met jongeren. De werkwijze is ontstaan uit de behoefte om jongeren individuele aandacht en maatwerk te kunnen bieden. Jongeren bepalen zelf ontwikkeldoelen en maken een plan dat zij vervolgens uitvoeren. Jongerenwerkers ondersteunen jongeren bij dit proces (Koops e.a., 2014).

De mogelijke bijdrage van de vier jongerenwerkmethodieken aan de transformatiedoelen is als volgt: via Ambulant Jongerenwerk en laagdrempelige groepsactiviteiten (zoals Inloop) kan het jongerenwerk jongeren vroegtijdig bereiken, ook de jongeren die anders onzichtbaar blijven voor instanties. Het contact met jongeren is voor jongerenwerkers nodig om zich een beeld te vormen van de behoeften van jongeren en van daaruit perspectief te bieden, binnen of buiten het jongerenwerk. Op basis van deze behoeften kan het jongerenwerk jongeren Informatie en Advies, Groepswerk en Individuele Begeleiding bieden. De verwachting is dat het jongerenwerk met de combinatie van deze drie methodieken bijdraagt aan het ontwikkelen, leren gebruiken en versterken van de eigen verantwoordelijkheid en eigen mogelijkheden van jongeren. Door vanuit het jongerenwerk

verbindingen te leggen tussen jongeren, en tussen jongeren en hun thuis-situatie, hun sociale netwerk en maatschappelijke instanties, beoogt het jongerenwerk het opvoedkundig klimaat thuis en in de wijk te versterken, het contact van jongeren met hun sociale omgeving te verbeteren en de maatschappelijke en economische participatie van jongeren te vergroten. Dit in de vooronderstelling dat, hoe meer steun jongeren ontvangen van hun ouders en hun sociale netwerk en hoe meer jongeren maatschappelijk en economisch participeren, hoe beter jongeren voorbereid worden op hun latere, zelfstandige volwassen bestaan en hoe minder jongeren uitvallen of een beroep doen op gespecialiseerde voorzieningen. Via Informatie & Advies en Individuele Begeleiding kunnen jongerenwerkers jongeren laagdrempelige steun bieden bij ontwikkelvragen en problemen rondom bijvoorbeeld school, werk en relaties. Jongeren die meer hulp nodig hebben kunnen jongerenwerkers in contact brengen met professionele hulpverlening. Hiermee beoogt het jongerenwerk tijdig de juiste hulp op maat te bieden, waarmee het gebruik van duurdere zorg beperkt kan worden.

3 Data en methoden

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van gegevens die zijn verzameld in het kader van Portfolio Jongerenwerk, aflevering Ambulant Jongerenwerk, Individuele Begeleiding, Groepswerk en Informatie & Advies (Koops, e.a. 2013; Koops, e.a. 2014, Rumping e.a. 2017; Schaap, e.a. 2017). Inzet van het meerjarige onderzoeksproject Portfolio Jongerenwerk is het inzichtelijk en overdraagbaar maken van de werkzame bestanddelen en de resultaten van het jongerenwerk. De centrale onderzoeksvraag luidt: op welke manier en met welke resultaten draagt de werkwijze Ambulant Jongerenwerk/ Individuele Begeleiding/ Groepswerk/ Informatie & Advies bij aan het volwassen worden van jongeren?

De gebruikte gegevens zijn verzameld via vier vragenlijstonderzoeken die zich specifiek richten op de resultaten van respectievelijk Ambulant Jongerenwerk, Individuele Begeleiding, Groepswerk en Informatie & Advies voor jongeren. Deze vier deelonderzoeken zijn tussen 2011 en 2015 uitgevoerd in en om het jongerenwerk in Amsterdam, Utrecht en Zaandam. Deze onderzoeken hebben een vergelijkbare opzet en protocol voor data-verzameling en analyse (zie ook: Koops, Metz & Sonneveld 2013; Koops, Metz & Sonneveld 2014; Rumping e.a. 2017; Schaap e.a. 2017). In de vragenlijsten is gebruik gemaakt van zelf ontwikkelde, enkelvoudige vragen met wisselende, gesloten, binaire antwoordcategorieën. Bij gebrek aan passende

bestaande schalen zijn vragen en antwoordcategorieën ontworpen op basis van literatuuronderzoek naar respectievelijk Ambulant Jongerenwerk, Individuele Begeleiding, Groepswerk en Informatie & Advies (Metz, 2011; Metz & Sonneveld, 2013; Sonneveld & Metz, 2015; Fache, 2016; Metz, Awad & Sonneveld, 2016). Voor zover relevant is er in de vier vragenlijstonderzoeken gebruik gemaakt van dezelfde vragen.

De vragenlijsten zijn afgenomen onder jongeren die participeren in het jongerenwerk. Als controlegroep zijn jongeren bevraagd die in dezelfde buurt hun vrije tijd doorbrengen, maar geen gebruik maken van het jongerenwerk. Aan de controlegroep zijn dezelfde vragen gesteld, maar dan gericht op een andere context: rol jongerenwerker is vervangen door rol vertrouwenspersoon uit de eigen omgeving, en deelname aan groepsactiviteiten in het jongerenwerk is vervangen door deelname aan groepen op sportverenigingen of vriendengroep in de buurt. Dit omdat de overgrote meerderheid van de jongeren die geen ondersteuning van jongerenwerkers nodig heeft bij het volwassen worden in de samenleving, zelf en met behulp van haar sociale netwerk haar dromen realiseert en eventuele problemen oplost (Metz, 2013). Van de 66 jongeren die niet deelnemen aan Ambulant Jongerenwerk, hebben 48 jongeren (72%) iemand in hun omgeving die helpt bij problemen en stimuleert. Van de niet-deelnemende jongeren aan Individuele Begeleiding geeft 80% aan, een persoon in de omgeving te hebben die hen stimuleert om dingen te ondernemen of helpt bij problemen. Bij driekwart van deze jongeren is dit een persoon uit de privéomgeving: een familielid (50%) of een vriend of vriendin (27%) en voor een kwart komt de ondersteuning voort uit betrokkenheid van instituties: vrijwillige begeleider (10%), betaalde begeleider (8%) en docent op school (5%). De jongeren die niet participeren in het Groepswerk in het jongerenwerk, is gevraagd naar hun ervaringen met andere groepsactiviteiten in hun vrije tijd: zoals een voetbalteam, sportvereniging of een vriendengroep. Van de groep niet-deelnemers nemen 24 jongeren deel aan groepen zonder begeleiding, 7 jongeren nemen deel aan groepen met begeleiding en van 4 jongeren is onbekend of zij deel uitmaken van begeleide of onbegeleide groepen. De jongeren die niet deelnemen aan Informatie & Advies in het jongerenwerk is gevraagd naar de personen in hun omgeving van wie zij wel Informatie & Advies krijgen. Het meest genoemd worden 'Vriend/vriendin' (58,9%) en 'Ouders' (58,9%). 'Familielid' wordt door 46,3% van de niet-deelnemers genoemd. Vervolgens wordt 'Leraar, mentor of decaan' genoemd (38,9%). Minder vaak genoemd worden 'Hulpverlener van een instantie' (6,3%), 'Werkgever' (4,2%), 'Sporttrainer/muziekdocent' (5,3%) en 'Geen' (3,2%). Het is onbekend in hoeverre jongeren die deelnemen aan

het jongerenwerk, kunnen beschikken over een vertrouwenspersoon uit de eigen omgeving of deelnemen aan andere groepen in hun vrijetijd.

Vierdejaars studenten van de minor jongerenwerk van de Hogeschool van Amsterdam hebben de papieren vragenlijsten mondeling afgenomen, waarbij de studenten de antwoorden van jongeren hebben ingevuld. De non-respons is niet bijgehouden. Richtlijn voor dataverzameling was dat iedere student, vijf jongeren die participeren in het jongerenwerk, en vijf jongeren die in dezelfde omgeving hun vrije tijd doorbrengen maar niet deelnemen aan het jongerenwerk, bevragen. Bij de onderzoeken naar Individuele Begeleiding en naar Groepswork was het niet mogelijk om de beoogde aantallen respondenten te werven. Dit omdat aan Individuele Begeleiding relatief minder jongeren deelnemen, omdat de begeleiding een-op-een verloopt en er bij het onderzoek naar Groepswork minder jongeren in de buurt aanwezig waren die niet participeren in het jongerenwerk, omdat jongerenwerkers vaak werken met bestaande groepen jongeren in de buurt. Onderzoekers hebben de studenten getraind in het contact maken met jongeren en het afnemen van de vragenlijsten. Jongerenwerkers hebben de studenten ondersteund in het werven van de respondenten. De ingevulde vragenlijsten zijn ingeleverd bij onderzoekers, waarna de antwoorden handmatig zijn ingevoerd in SPSS. Voor de analyses is gebruik gemaakt van beschrijvende statistiek. Onderstaande tabel geeft de specificaties per vragenlijstonderzoek weer:

Tabel 1 Specificaties per onderzoek

	Jongerenwerk -praktijken	Aantal studenten	Doel-Groep (N)	Controle-Groep (N)
Ambulant Jongerenwerk (S1)	Combiwel, IJsterk, Dock & Streetcornerwork in Amsterdam	16	53	66
Individuele Begeleiding (S2)	Combiwel, Dock & Streetcornerwork in Amsterdam	28	47	74
Groepswork (S3)	Combiwel, IJsterk Dock, The Mall de Baarsjes (YFC) & SMD (Welsaen) in Amsterdam en Zaandam	20	69	35
Informatie & Advies (S4)	Combiwel, Ijdockzz, Streetcornerwork, JoU & Elance in Amsterdam en Utrecht	22	90	95

De potentiële bijdrage van het jongerenwerk wordt gerapporteerd op item-niveau en is bepaald op basis van zelfbeoordelingen van jongeren die deelnemen aan het jongerenwerk, in vergelijking met zelfbeoordelingen van

jongeren die niet deelnemen aan het jongerenwerk, over vertrouwenspersonen of deelname aan groepen in de eigen omgeving. De zelfbeoordelingen en eventuele verschillen daarin worden uitgedrukt in percentages. De waardering van het verschil, of het een kleine, middelgrote of grote bijdrage betreft, baseren wij op de beoordeling van effectgroottes door Cohen (1992; zie ook Carr 2000). Er is sprake van een kleine bijdrage wanneer 10-24% van de jongeren van opvatting is dat zij beter af zijn met de jongerenwerkmethode dan zonder. Een middelgrote bijdrage, als 25-39% van de jongeren van opvatting is dat zij beter af zijn met de jongerenwerkmethode dan zonder; en een grote bijdrage met 40-64% van de jongeren. Percentages van <5% worden niet gerapporteerd. Voor deze zeer eenvoudige wijze van rapporteren van de zelfbeoordelingen van jongeren is gekozen omdat dit dichtbij de oorspronkelijke data blijft. Verdere samenvoeging of interpretatie achten wij niet wenselijk, omdat empirisch bewijs ontbreekt van zowel de werking als de resultaten van respectievelijk Ambulant Jongerenwerk, Individuele Begeleiding, Groepswerk en Informatie & Advies. De vragenlijsten zijn ontwikkeld en afgenomen om hiervan een eerste beeld te vormen.

4 Bevindingen

Eventuele aanwijzingen voor de mogelijke bijdrage van het jongerenwerk aan de transformatiedoelen presenteren we per transformatiedoel. Als eerste kijken we naar de potentiële bijdrage van het jongerenwerk aan het ontwikkelen en versterken van de eigen verantwoordelijkheid en mogelijkheden van jongeren en hun omgeving. Ten tweede naar de potentiële bijdrage van het jongerenwerk aan het normaliseren, demedicaliseren en ontzorgen. Ten slotte gaan we in op de eventuele bijdrage van het jongerenwerk aan het eerder de juiste hulp op maat bieden en zo het beroep op duurdere zorg verminderen.

4.1 Preventie en eigen verantwoordelijkheid

De mogelijke bijdrage van het jongerenwerk aan het ontwikkelen en het versterken van de eigen verantwoordelijkheid en eigen mogelijkheden van jongeren wordt in beeld gebracht door op een rij te zetten wat de vier vragenlijstonderzoeken zichtbaar maken over de mate waarin jongeren aangeven zich binnen het jongerenwerk te ontwikkelen, te leren om de eigen mogelijkheden en de eigen verantwoordelijkheid (verder) te ontwikkelen en te gebruiken en ten slotte toegerust te worden om problemen te voorkomen. Juist voor jongeren is dit een waardevolle bijdrage aan de transformatiedoelen,

omdat kenmerkend voor de levensfase van jongzijn is dat zij bezig zijn met het volwassen worden (Bradford, 2012). Hoe beter jongeren zich persoonlijk, sociaal, maatschappelijke en moreel ontwikkelen, hoe meer verantwoordelijkheid zij nu en later kunnen dragen voor het eigen functioneren, maar ook in relatie tot de ander en de samenleving als geheel (Metz, 2013).

Tabel 2 Bijdrage jongerenwerk aan persoonlijke ontwikkeling en eigen verantwoordelijkheid

	Doelgroep (%)	Controle-groep (%)	Vershil
Bijdrage studie 1:			
Leren wat ik leuk vind	25	7	Klein
Sociaalcommunicatieve vaardigheden	45	28	Klein
Zelfvertrouwen	28	28	Geen
Organiseren	30	9	Klein
Oplossen problemen	36	5	Klein
Beheersen agressie	11	48	Middelgroot, <i>negatief</i>
N studie 1	53	66	
Bijdrage studie 2:			
Leren wat ik leuk vind	28	32	Geen
Sociaalcommunicatieve vaardigheden	28	19	Klein
Zelfvertrouwen	30	42	Klein, <i>negatief</i>
Ontwikkelen toekomstperspectief	60	32	Middelgroot
Voor mijzelf zorgen	43	39	Geen
Oplossen problemen	53	44	Geen
Sociaalwenselijk gedrag	13	19	Geen
Beheersen agressie	13	16	Geen
N studie 2	47	74	
Bijdrage studie 3:			
Ontdekt wat ik leuk vind om te doen in de vrije tijd	29	29	Geen
Ontwikkelen toekomstperspectief (school, werk, vrije tijd)	29	<5	Klein
Leert waar zij wel en niet goed in zijn	36	23	Klein
Leert luisteren	38	43	Geen
Leert mening geven	36	14	Middelgroot
Weet ik beter wat ik belangrijk vind	28	14	Klein
Weet ik beter wie ik ben	23	20	Geen
Zelfvertrouwen	54	43	Klein
Leert verantwoordelijkheid dragen	41	20	Klein
Sociaalwenselijk gedrag	16	9	Geen
Brutaler geworden	13	9	Geen
N studie 3	69	35	

Bijdrage studie 4:			
Weet ik beter wie ik ben	22	19	Geen
Zelfvertrouwen	29	21	Geen
Ontwikkelen toekomstperspectief	36	33	Geen
Heb meer kennis over (school, seksualiteit etc)	45	42	Geen
Geleerd informatie op kan zoeken	38	41	Geen
Weet ik wanneer informatie betrouwbaar is	28	22	Geen
Geleerd informatie te begrijpen	33	23	Klein
Gedraag mij anders nu ik de risico's ken van (middelengebruik, social media, seks, ongezond eten)	31	30	Geen
Weet wat mijn rechten en plichten zijn	17	1	Geen
Weet ik welke stappen ik moet zetten om mijn doel te bereiken	32	20	Klein
Heb ik overzicht gekregen over zaken die spelen	22	22	Geen
Ik heb minder stress	31	24	Geen
N studie 4	90	95	

S1 = Ambulant Jongerenwerk, S2 = Individuele Begeleiding, S3 = Groepswork met jongeren, S4 = Informatie & Advies
 Geen = < 11%, klein = 11-25%, middelgroot = 26-40%, groot = > 40%

Het eerste dat tabel 2 laat zien, is dat jongeren aangeven dat het jongerenwerk hen stimuleert in hun persoonlijke ontwikkeling. Zo geven jongeren aan dat het jongerenwerk ondersteunt in ontdekken wat zij leuk vinden, leren waar zij wel en niet goed in zijn, het ontwikkelen van zelfvertrouwen, beter weten wie zij zijn, leren wat zij belangrijk vinden en het ontwikkelen van een toekomstperspectief. Het jongerenwerk draagt hier in redelijke mate aan bij, grotendeels vergelijkbaar met de bijdrage van vertrouwenspersonen of groepen uit de eigen omgeving van jongeren. Jongeren die deelnemen aan het jongerenwerk zijn positiever over de ondersteuning van het jongerenwerk bij het leren wat zij zelf belangrijk vinden en bij het ontwikkelen van een toekomstperspectief dan jongeren die niet deelnemen aan het jongerenwerk over de ondersteuning van vertrouwenspersonen en groepen uit de eigen omgeving.

Het tweede dat tabel 2 laat zien is dat jongeren aangeven dat het jongerenwerk hen leert om de eigen mogelijkheden en de eigen verantwoordelijkheid (verder) te ontwikkelen en te gebruiken. Zo geven jongeren aan dat het jongerenwerk hen ondersteunt in het (verder) ontwikkelen van sociaal-communicatieve vaardigheden, luisteren, mening geven, verantwoordelijkheid dragen, informatie opzoeken, weten wanneer informatie betrouwbaar is, informatie begrijpen, en ten slotte organiseren. Voor alles geldt dat het jongerenwerk hier in redelijke mate aan bijdraagt. De waardering van jongeren voor de bijdrage van het jongerenwerk is opnieuw grotendeels vergelijkbaar met de waardering van jongeren die niet deelnemen aan het

jongerenwerk voor de rol van vertrouwenspersonen uit de eigen omgeving. Voor het ontwikkelen van het leren mening te geven, verantwoordelijkheid te dragen, informatie te begrijpen en te organiseren geldt dat jongeren die in jongerenwerk komen, relatief vaker aangeven dat het jongerenwerk dit beter doet dan vertrouwenspersonen en groepen uit de eigen omgeving.

Ten derde maakt tabel 2 zichtbaar dat jongeren aangeven dat het jongerenwerk hen op diverse manieren toerust om problemen te voorkomen. Zo geven jongeren aan dat zij door het jongerenwerk meer kennis hebben over school, seksualiteit etc., weten wat hun rechten en plichten zijn, overzicht hebben over zaken die spelen en weten welke stappen zij moeten zetten om hun doel te bereiken. Ook geven jongeren aan dat zij door het jongerenwerk zich anders gedragen nu zij de risico's kennen, beter voor zichzelf zorgen, sociaal wenselijk gedrag leren en hun agressie leren beheersen. Ten slotte geven jongeren aan dat het jongerenwerk bijdraagt aan het leren oplossen van problemen en het verminderen van stress. Ook hier is de waardering voor de bijdrage van het jongerenwerk grotendeels vergelijkbaar met de waardering van jongeren die niet deelnemen aan het jongerenwerk voor de bijdrage van vertrouwenspersonen en groepen uit de eigen omgeving van jongeren. De waardering voor de bijdrage van het jongerenwerk is groter dan de waardering voor de ondersteuning van vertrouwenspersonen en groepen uit de eigen omgeving van jongeren, wanneer het gaat om te weten welke stappen jongeren moeten zetten om hun doel te bereiken en het bijdragen aan het leren oplossen van problemen, en aanzienlijk kleiner of vergelijkbaar wanneer het gaat om het leren beheersen van agressie.

De uitkomsten van vier vragenlijstonderzoeken maken zichtbaar dat de mogelijke bijdrage van het jongerenwerk aan het ontwikkelen en versterken van de eigen verantwoordelijkheid en eigen mogelijkheden van jongeren grotendeels vergelijkbaar lijkt te zijn met de bijdrage van personen en groepen uit de eigen omgeving van jongeren. Personen uit de eigen omgeving van jongeren lijken beter te zijn in het leren beheersen van agressie, terwijl het jongerenwerk juist beter lijkt te zijn in het bijdragen aan de ontwikkeling op de terreinen van zelfbewustzijn (leren wat jongeren zelf belangrijk vinden, toekomstperspectief) en kritische vermogen (leren mening te geven, leren problemen op te lossen).

4.2 Demedicaliseren, ontzorgen en normaliseren

De mogelijke bijdrage van het jongerenwerk aan het demedicaliseren, ontzorgen en normaliseren wordt in beeld gebracht door op een rij te zetten wat de vier vragenlijstonderzoeken uitwijzen over de mate waarin jongeren aangeven dat het jongerenwerk bijdraagt aan het opdoen van vriendschappen van jongeren, het contact met ouders, het vinden van vrijetijdsbesteding en het vergroten

van de maatschappelijke en economische participatie. De vooronderstelling is dat naar mate jongeren meer (blijven) participeren in het sociale, maatschappelijke en economische leven, hun sociale inbedding sterker is, jongeren vanuit hun sociale omgeving meer vanzelfsprekende steun ontvangen en daardoor minder een beroep doen op gespecialiseerde voorzieningen of uitvallen.

Tabel 3 Bijdrage jongerenwerk aan demedicaliseren, ontzorgen en normaliseren

	Doel- groep (%)	Controle groep (%)	Vershil
Bijdrage studie 1:			
Maakt vrienden	15	17	Geen
Jongerenwerkers heeft contact met ouders	28	69	Geen
Wordt uitgenodigd voor activiteiten	42	13	Middelgroot, <i>negatief</i>
Wordt gevraagd om mee te helpen	21	<5	Middelgroot
Vindt vrijetijdbesteding via jongerenwerk	42	11	Klein
Jongeren toegeleid naar voorzieningen, waarvan:	60	45	Middelgroot
rondom school	50	62	
vrije tijd	25	20	
werk	10	14	
N studie 1	53	66	
Bijdrage studie 2:			
Maakt vrienden	9	21	Klein, <i>negatief</i>
Jongerenwerkers heeft contact met ouders	20	61	Groot, <i>negatief</i>
Jongeren toegeleid naar voorzieningen, waarvan:	74	42	Middelgroot
rondom school	23	16	
vrije tijd	23	18	
werk	15	14	
N Studie 2	47	74	
Bijdrage studie 3:			
Maakt vrienden	39	33	Geen
Jongerenwerkers heeft contact met ouders	12	6	Geen
Krijgt taken in de groep	55	14	Groot
N Studie 3	69	35	
Bijdrage studie 4:			
Sollicitatiebrief of CV opgesteld	22	10	Klein
Jongerenwerkers heeft contact met ouders	51	61	Geen
N Studie 4	90	95	
S1 = Ambulant Jongerenwerk, S2 = Individuele Begeleiding, S3 = Groepswork met jongeren, S4 = Informatie & Advies			
Geen = < 11%, klein = 11-25%, middelgroot = 26-40%, groot = > 40%			

Tabel 3 maakt zichtbaar dat jongeren aangeven dat het jongerenwerk bijdraagt aan het opdoen van vriendschappen, contact heeft met ouders, bijdraagt aan het vinden van vrijetijdsbesteding en jongeren op diverse wijzen ondersteunt op het terrein van school, werk en inkomen. De vergelijking met de controlegroep wijst uit dat de waardering voor de ondersteuning van het jongerenwerk bij het opdoen van vriendschappen van jongeren die deelnemen aan het jongerenwerk, vergelijkbaar is met de waardering van jongeren die niet deelnemen aan het jongerenwerk voor vertrouwenspersonen en groepen in de vrije tijd uit de eigen omgeving van jongeren. Jongeren die deelnemen aan het jongerenwerk geven aanzienlijk minder vaak aan dat het jongerenwerk contact heeft met ouders, terwijl het jongerenwerk aanzienlijk meer jongeren in contact brengt met voorzieningen op het terrein van vrije tijd, school en werk. Bovendien valt op dat jongeren aangeven dat het jongerenwerk hen actief benadert om mee te doen met activiteiten, vraagt om mee te helpen bij activiteiten en daadwerkelijk taken geeft in de uitvoering. Jongeren die deelnemen aan het jongerenwerk geven dit bovendien aanzienlijk vaker aan dan jongeren die niet deelnemen aan het jongerenwerk over vertrouwenspersonen uit de eigen omgeving.

De uitkomsten van vier vragenlijstonderzoeken maken zichtbaar dat de mogelijke bijdrage van het jongerenwerk aan het demedicaliseren, ontzorgen en normaliseren vooral gezocht lijkt te moeten worden in het versterken van maatschappelijke (vrijetijdsbesteding, gevraagd om mee te helpen, taken uit te voeren) en economische participatie (sollicitatiebrief, toeslagen aanvragen). Het jongerenwerk lijkt dit bovendien beter te doen dan groepen en personen uit de eigen omgeving van jongeren. Vervolgens valt op dat vertrouwenspersonen en groepen uit de eigen omgeving een grotere rol lijken hebben in het versterken van de sociale inbedding van jongeren (contact met ouders, vriendschappen).

4.3 Verminderen beroep op zorg

De mogelijke bijdrage van het jongerenwerk aan het eerder de juiste hulp op maat bieden en zo het beroep op dure gespecialiseerde hulp verminderen, wordt in beeld gebracht door op een rij te zetten wat de vier vragenlijstonderzoeken uitwijzen over de mate waarin jongeren aangeven dat het jongerenwerk hen ondersteuning biedt en het jongerenwerk jongeren in contact brengt met instanties of hulpverlening.

Tabel 4 Bijdrage jongerenwerk aan verminderen beroep op gespecialiseerde zorg

	Doel- groep (%)	Controle Groep (%)	Verskil
Bijdrage studie 1:			
Jongeren toegeleid naar hulpverlening	<5	<5	Geen
Krijgt hulp als nodig waarvan:*	87	100	Klein, <i>negatief</i>
luisterend oor	60	68	
informatie en advies	74	70	
dingen regelen	28	23	
doorleiden naar instanties	11	6	
mee naar toe gaan	9	17	
*meerdere antwoorden mogelijk			
N studie 1	53	66	
Bijdrage studie 2:			
Toegeleid naar hulpverlening	11	5	Geen
Toegeleid naar instanties rondom schulden	23	<5	Klein
Toegeleid naar instanties rondom huisvesting	12	<5	Geen
Krijgt hulp als nodig waarvan:*	91	74	Klein
luisterend oor	74	56	
motiveert mij zaken zelf aan te pakken	52	46	
Informatie en advies	78	68	
dingen regelen	43	39	
zorgt dat ik ergens terecht kan met mijn problemen	22	24	
mee naar toegaan	26	37	
*meerdere antwoorden mogelijk			
Kan bespreken waar je mee zit	87	85	Geen
N studie 2	47	74	
Bijdrage studie 3:			
Luistert en stelt vragen	55	14	Groot
Informatie en advies	62	11	Groot
Ergens mee naar toe	26	6	Klein
Dingen regelen	44	3	Groot
Doorleiden naar instanties bij problemen	38	0	Groot
N studie 3	69	35	
Bijdrage studie 4:			
Aangemeld bij een instantie	14	5	Geen
Toeslagen/uitkering aangevraagd	12	<5	Geen
In contact gekomen met mensen/instellingen	14	5	Klein
Weet waar hulp kan vinden als nodig	30	33	Geen
Probleem waarvoor I&A is opgelost	23	20	Geen

waaruit bestond I&A*:			
luisterend oor	89	63	
motiveert mij om zaken zelf aan te pakken	28	32	
stelde vragen	63	52	
een folder gegeven	14	<5	
gaf mondelinge informatie	54	40	
geholpen met opzoeken juiste informatie	27	22	
vertelde hoe ik dingen anders kon doen	31	28	
geeft emotionele steun	17	32	
dingen regelen	29	28	
zorgt dat ik ergens terecht kan met mijn problemen	20	<5	
mee naar toe gegaan	17	<5	
*meerdere antwoorden mogelijk			
Kan altijd terecht voor I&A	78	-	n.v.t
Heeft informatie ontvangen die nodig is	85	80	Geen
Advies sloot aan bij behoefte	82	76	Geen
N studie 4	90	95	

S1 = Ambulant Jongerenwerk, S2 = Individuele Begeleiding, S3 = Groepswork met jongeren, S4 = Informatie & Advies

Geen = < 11%, klein = 11-25%, middelgroot = 26-40%, groot = > 40%

Tabel 4 maakt zichtbaar dat jongeren aangeven dat het jongerenwerk vooral jongeren zelf een vorm van ondersteuning of lichte hulp biedt. Zo geven jongeren aan dat het jongerenwerk hen een luisterend oor, emotionele steun of informatie en advies biedt en dingen voor hen regelt. Deze bijdrage is grotendeels vergelijkbaar met de waardering voor de bijdrage van vertrouwenspersonen uit de eigen omgeving van jongeren en veel groter dan de waardering voor de begeleiders van andere groepen in het domein van de vrije tijd van jongeren die niet deelnemen aan het jongerenwerk. De overgrote meerderheid van de ondervraagde jongeren geeft daarbij aan dat zij vanuit het jongerenwerk en vanuit vertrouwenspersonen uit de eigen omgeving de informatie, advies of hulp ontvangen die zij nodig hebben. Aanvullend laat tabel 4 zien dat jongeren die deelnemen aan het jongerenwerk vaker aangeven dat het jongerenwerk hen doorstuurt naar instanties die aansluiten bij hun wensen, behoeften of problemen dan jongeren die niet deelnemen aan het jongerenwerk aangeven over vertrouwenspersonen uit de eigen omgeving.

De uitkomsten van vier vragenlijstonderzoeken maken zichtbaar dat de mogelijke bijdrage van het jongerenwerk aan het eerder de juiste hulp op maat bieden en zo het beroep op dure gespecialiseerde hulp verminderen vooral lijkt te bestaan uit het bieden van ondersteuning en lichte hulp. De

mogelijke bijdrage van het jongerenwerk lijkt daarmee grotendeels vergelijkbaar te zijn met de bijdrage van vertrouwenspersonen uit de eigen omgeving van jongeren. Iets beter dan vertrouwenspersonen uit de omgeving lijkt het jongerenwerk te zijn in het begeleiden van jongeren naar instanties.

5 Besluit

De vier vragenlijstonderzoeken maken zichtbaar dat de mogelijke bijdrage van het jongerenwerk aan de zogenaamde transformatiedoelen gezocht moet worden in het ontwikkelen en versterken van de eigen verantwoordelijkheid en eigen mogelijkheden van jongeren, in het versterken van maatschappelijke en economische participatie van jongeren, in het bieden van ondersteuning en lichte hulp en in het begeleiden naar instanties. Een eerste vergelijking met een controlegroep maakt zichtbaar dat de mogelijke bijdrage van het jongerenwerk voor een groot deel vergelijkbaar lijkt te zijn met die van vertrouwenspersonen en groepen in de vrije tijd uit de eigen omgeving van jongeren. Het jongerenwerk lijkt het beter doen dan groepen en personen uit de eigen omgeving van jongeren in het versterken van het zelfbewustzijn, kritisch vermogen, maatschappelijke en economische participatie en het begeleiden naar instanties. Vertrouwenspersonen en groepen uit de eigen omgeving lijken juist een grotere rol te hebben in het versterken van de sociale inbedding van jongeren (contact met ouders, vriendschappen). Dit duidt erop dat het jongerenwerk mogelijk op vier manieren van betekenis zou kunnen zijn voor de transformatiedoelen: (1) als alternatief voor een vertrouwenspersoon in de eigen omgeving en/of positieve peer-groepen in het domein van de vrije tijd waar immers niet alle jongeren toegang tot hebben en (2) voor het versterken van het zelfbewustzijn en kritisch vermogen van jongeren; (3) voor het versterken van de maatschappelijke en economische participatie van jongeren en (4) voor het begeleiden naar instanties.

Er zijn mogelijk ook andere verklaringen voor de gevonden resultaten. Een eerste alternatieve verklaring voor de met de vragenlijstonderzoeken geïdentificeerde mogelijke bijdragen van het jongerenwerk aan de transformatiedoelen, is dat deze het gevolg zouden kunnen zijn van het gewone opgroeien van jongeren, waarin jongeren met het ouder worden ook zelf meer vaardigheden en mogelijkheden verwerven. In de vragenlijsten is jongeren gevraagd om aan te geven wat juist deelname aan het jongerenwerk/vertrouwenspersonen en groepen in de vrije tijd voor hen heeft betekend.

Het gebruik van zelfbeoordelingen is hierin een voordeel, omdat jongeren tevens de bron van de eventuele ontwikkeling aanduiden. Dit betekent dat de geïnterviewde jongeren de gevonden resultaten ofwel toeschrijven aan het jongerenwerk ofwel aan vertrouwenspersonen en groepen in de vrije tijd. Een tweede alternatieve verklaring is dat de geïdentificeerde mogelijke bijdragen het gevolg zijn van een selectie-effect, bijvoorbeeld doordat het jongerenwerk juist de positief ingestelde jongeren aanspreekt of meer jongeren met problemen aantrekt. Hier staat tegenover dat het jongerenwerk juist vanuit gemeenten de opdracht heeft om met ambulant jongerenwerk en laagdrempelige groepsactiviteiten negatief ingestelde jongeren te motiveren en daarmee verwacht mag worden dat het jongerenwerk ook de negatief ingestelde jongeren bereikt. Een oververtegenwoordiging van jongeren met problemen is inderdaad goed mogelijk. Als dat het geval is, dan is alleen al die oververtegenwoordiging een aanwijzing voor de betekenis van het jongerenwerk voor de zogenaamde transformatiedoelen: het vroegtijdig bereiken van jongeren met problemen. Een derde alternatieve verklaring is dat geïdentificeerde mogelijke bijdragen van het jongerenwerk toegeschreven kunnen worden aan de invloed vertrouwenspersonen dan wel andere positieve peer-groepen in de eigen omgeving van jongeren. Omdat in de vragenlijstonderzoeken niet gevraagd is in hoeverre deelnemers aan het jongerenwerk beschikken over een vertrouwenspersoon in de eigen omgeving anders dan de jongerenwerker dan wel toegang hebben tot alternatieve jongerengroepen voor vrijetijdsbesteding in hun omgeving anders dan het jongerenwerk, kan dit niet worden geverifieerd. Hiervoor is aanvullend onderzoek nodig.

Dit artikel kent een aantal beperkingen. De data waarop dit artikel is gebaseerd, zijn verzameld in Amsterdam, Utrecht en Zaandam voor het van kracht worden van de nieuwe Jeugdwet in 2015. Hiermee zijn de uitkomsten niet generaliseerbaar naar het hedendaagse jongerenwerk in heel Nederland. Grootstedelijk jongerenwerk in het Westen van het land heeft een andere opgave en dus ook een andere aanpak dan het jongerenwerk in provinciesteden en het buitengebied. Daar staat tegenover dat het van kracht worden van de Jeugdwet heeft geleid tot een betere positionering van het jongerenwerk in de jeugdketen en binnen het jongerenwerk tot meer aandacht voor eventuele ontwikkelings- en hulpvragen van jongeren; waarmee verwacht mag worden dat de daadwerkelijke bijdrage van het jongerenwerk aan de transformatiedoelen is gegroeid. De data zijn verzameld bij verschillende jongerenwerkorganisaties die werkzaam zijn in verschillende contexten, waarmee een breed aanbod van jongerenwerk is onderzocht en gevarieerde groepen jongeren met verschillende leeftijden

zijn bereikt. Dit betekent dat de onderzoeksresultaten aanwijzingen bieden voor een breed palet aan jongerenwerk en niet specifiek voor de inzet van het jongerenwerk op preventie voor de jeugdhulp.

(Middelen voor) onderzoek naar de bijdrage van collectieve preventieve voorzieningen in het algemeen en het jongerenwerk in het bijzonder is schaars. Daarom heeft dit onderzoek een exploratief karakter, wat blijkt uit een eenmalige meting, het gebruik van zelfontwikkelde eenvoudige vragenlijsten, zelfbeoordelingen en samenwerking met studenten. Het gevolg is dat het enerzijds leidt tot voorzichtige nieuwe inzichten, terwijl er anderzijds geen definitieve uitspraken kunnen worden gedaan over de bijdrage van het jongerenwerk aan de zogenaamde transformatiedoelen. Meer, diepgravend en grootschalig onderzoek naar de werking en resultaten van collectieve preventieve voorzieningen zoals het jongerenwerk is nodig.

References

- Bradford, S. (2012). *Sociology of youth & youth work practice*. Hampshire: Palgrave.
- Carr, A. (Ed.) (2000). 'What works for children and adolescents? A critical review of psychological interventions with children, adolescents and their families'. London, Routledge.
- Cohen, J. (1992). 'A power primer', in: 'Psychological Bulletin', jaargang 112, nummer 1, pp. 155-159.
- Faché, W. F. (2016). *Jongereninformatie- en -advieswerk in vlaanderen en nederland*. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant.
- Fouché, C., K.J. Elliott, S. Mundy-McPherson, V. Jordan, & T. Bingham (2010). *The impact of youth work for young people: A systematic review*. Wellington: Boys and Girls Institute.
- Friele, R.D, M.R. Bruning, I.L.W. Bastiaanssen, R. de Boer, A.J.E.H. Buck, J.F. de Groot, T. Pehlivan, L. Rutjes, F. Sondeijker, T.A. van Yperen, R. Hageraart (2018). *Eerste evaluatie Jeugdwet. Na de transitie nu de transformatie*. Den Haag: ZonMw.
- Janssens, R. (2019). *Tijdig en doordacht. Over preventie bij maatschappelijke opgaven en de rol van gemeenten*. Den Haag: VNG.
- Koops, K., J.W. Metz, & J.J.J. Sonneveld (2013). "Wij zijn de brug naar zelf aan de slag gaan"; onderzoeksrapport over de werking en resultaten van ambulant jongerenwerk in de grote stad. Amsterdam: Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Koops, K., J.W. Metz & J.J.J. Sonneveld (2014). "Want zij gelooft in mij" onderzoeksrapport individuele begeleiding in het jongerenwerk. Amsterdam: Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Meere, de F. & F. Stoutjesdijk (2019) *Náást de jongeren. De staat van professioneel jongerenwerk in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonger Instituut.
- Metz, J. W. (2011). *Kleine stappen, grote overwinningen. jongerenwerk als historisch beroep met perspectief*. Amsterdam: SWP.
- Metz, Judith (2011a). *Vinden, binden, motiveren en doorleiden. De actuele relevantie van de klassieker Ambulant jongerenwerk*. Amsterdam: Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Metz, J. W. (2013). *De waarde(n) van het jongerenwerk*. Amsterdam: HVA publicaties.

- Metz, J. W. (2016). Informatie & advies in het nederlandse jongerenwerk. In: W. F. Faché (Ed.), *Jongereninformatie- en -advieswerk in vlaanderen en nederland* (pp. 87-108). Antwerpen/ Apeldoorn: Garant.
- Metz, J. W., S. Awad, & J.J.J. Sonneveld (2016). *Resultaten en effecten van informatie & advies als methodische activiteit van het jongerenwerk*. Amsterdam: Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Metz, J.W. & J.J.J. Sonneveld (2013). *Het mooie is dat je er niet alleen voor staat. Individuele begeleiding aan jongeren*. Amsterdam: SWP.
- Peeters, R. (2015), Het verlangen naar voorkomen. *Hoe het preventieparadigma de overheid verandert*. Amsterdam: Van Gennep.
- Rumping, S., Metz, J., Awad, S., Nijland, E., Manders, W., Todorovic, D., Schaap, R. (2017). *Onderzoek naar groepswork als generieke methodiek van het grootstedelijk jongerenwerk. portfolio jongerenwerk aflevering 5*. Amsterdam: Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Schaap, R., D. Todorovic, S. Awad, W. Manders, J.J.J. Sonneveld & J.W. Metz (2017). *Informatie & advies als specifieke methodiek van het grootstedelijk jongerenwerk*. Amsterdam: Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Sonneveld, J. J. J., & J.W. Metz (2015). *Groepswork met jongeren in de wijk*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Over de auteur

Dr. Judith Metz is lector Youth Spot – Jongerenwerk aan de Hogeschool van Amsterdam.

E-mailadres: j.w.metz@hva.nl

